

Süli Attila

AZ ESZTERGOMI HONVÉDTISZTI ÜDÜLŐ TÖRTÉNETE
AZ ALAPÍTÁSTÓL 1945-IG

Bevezetés

Esztergom a dualizmus évtizedeiben katonavárossá vált. 1867-től a császári és királyi 26. közös gyalogezred számára Esztergom, Hont és Bars megyéket jelölték ki hadkiegészítési körzetül. Az ezredtörzs Győrben volt, ugyanakkor Esztergom megmaradt a hadkiegészítő kerület központjának, illetve itt állomásozott a regiment 3. zászlóalja és a pótzászlóaljkeret. A településen csapatkórház létesült a beteg katonák ellátására.¹

A városhoz tartozó Esztergom-tábor területe az első világháború alatt kezdett benépesülni, amikor itt felállították Magyarország legnagyobb hadifogolytáborát 1914. augusztus 27-én. A hatalmas barakkokban egyenként 600 ember fért el. A tábor a háború alatt folyamatosan terjeszkedett. Raktárak, tisztii házak, újabb barakkok, uszodák, szennyvíztisztító telep és imaház épültek. Megvalósult a melegvízellátás. A hadifogolytáborban összesen száznégyszer ember raboskodott.²

A trianoni békeszerződés után a vármegye elveszítette területének mintegy felét, bár Esztergom egyházi és megyeszékhelyi státusza megmaradt, a település határvárossá vált, ami kezdetben negatívan hatott a gazdasági helyzetére.³

1921. június 1-jétől megalakult a településen a magyar királyi 3. kerékpároszászlóalj, illetve a Kenyérmező településrészen a magyar királyi 4. kerékpároszászlóalj, illetve az 1930-as évek végén felállításra került Esztergom-táborban az 1. tábori páncélosadosztály.⁴

A fentiekben láthatjuk, hogy a város a Horthy-korszakban is megőrizte katonaváros jellegét.

1 Huszonhatos hadiemlékkönyv. Szerk. *Miklós Tamás – Dr. Négyesi Lajos*. Városunk, múltunk 6. Esztergom, 2019. 12–18. o.

2 *Négyesi Lajos*: Az esztergomi hadifogolytábor emléke. *Múltkor*, 2009. július 3. https://mult-kor.hu/20090703_az_esztergomi_hadifogolytabor_emleke (Megtekintés: 2022. augusztus 28.)

3 *Zolnay László*: Esztergom ezeréves. Esztergom, 1973.

4 Kerékpáros alakulatok adatbázisa (1921–1945). <http://www.hungarianarmedforces.com/kerekp/ar/index.html>; <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/2vhSzakkonyv-magyarok-a-ii-vilag-haboruban-2/tanulmányok-a-hadtörténelmi-leveltar-evkonyveibol-6A80/a-iv-ss-panceloshadtest-hadrendje-es-nehezfegyverzete-a-konrad-3-hadmuvelet-elott-1945-január-17-en-ad-acta-2000-6AAA/1-panceloshadosztaly-6AE1/> (Megtekintés: 2022. augusztus 28.)

Az esztergomi magyar királyi honvéd és közrendészeti gyógyfürdőkórház
és honvédtiszti üdülıtelep működése 1920–1931 között

1920-tól a magyar katonai vezetés kiemelt figyelmet szentelt a hivatásos állomány egészségi állapotának megőrzésére és javítására.

Az 1920-as évek végéig az alábbi helyeken gondoskodtak a hivatásos, nyugállományú katonák és hozzátartozóik gyógyításáról és pihentetéséről: Balatonfüred, Balatonföldvár, Eger, Esztergom, Hévíz, Örkény, Parád, Piliscsaba, Tápiósüly. Emellett a Fehér Kereszt Egyesület három gyógyházat üzemeltetett Ausztriában.⁵

Az esztergomi intézmény alapításáról szóló rendeletet 1920. július 8-án 70630/eln. 12. szám alatt adta ki a Honvédelmi Minisztérium. Érdemes szó szerint idézni, mivel a későbbiek folyamán ez határozta meg a gyógyfürdőkórház működését.⁶

„Az esztergomi katonakórház további intézkedésig átszervezetik katonai tisztı üdülıteleppé és gyógyfürdőkórházzá; miért is a kórházban jelenleg ápolás alatt levő menetképes betegek a budapesti katonai kórházakba szállítmányonként áthelyezendők; a többiek pedig csupán addig tartandók állományban, míg vagy szállíthatók lesznek, vagy felülvizsgálhatók, illetve szabadsághatók. A továbbiakban az üdülıtelep csak egy nagyobb gyengélkedő szobák jellegével bíró fiókot tart fenn, melybe az állomásbeli, hirtelen és súlyosan megbetegedett katonai személyek ideiglenesen felvételnek eladdig, míg velők a vázolt eljárások valamelyike lefolytatható. A kórház jelenlegi egész személyzete helyben marad. Ha azonban a kiszolgáló és takarító egyének számának többlétszüksége merül fel – ez a férőhelyek arányában, a segédszolgálatosok köréből, az esztergomi vármegyei katonai parancsnokság kiegészítő osztályától igénylendő.

Az intézet hivatalos elnevezése a következő lesz: »M. kir. esztergomi katonai tisztı üdülıtelep és gyógyfürdőkórház«. Nyomatványok és pecsétek e képen helyesbítendők. Rendeltesse: kizárólag szolgálatban kimerült, legyengült és vérszegénnyé vált tényleges állományú havidíjasok ápolásba vétele, feltáplálása, a helybeli jód-, vas-, kénes gyógyvizekben való fürdetése, ivógyógymódban való részesítése és pihentetése s ily módon szolgálatképességüknek helyreállítása.

Az üdülıtelep berendezése jelenleg egyszerű, de fokozatosan fejlesztetni fog. Tiszta szoba, ruganyos ágy, a legszükségesebb bútorzat azonban már is rendelkezésre állnak. A még nélkülözhetetlen konyha- és evőeszközök, étkezdei kellékek a lehető leggazdaságosabb méretekre szorítva, a budapesti egészségügyi anyagraktárból igénylendőek s ha itt kellő számban rendelkezésre nem állanak – nyugtázott számlák ellenében az intézet gazdasági hivatala által a kincstár terhére, egyszersmindenkori kiadásként beszerzendő és leltári felelısség mellett megőrzendők.

Az esztergomi katonai tisztı üdülıtelep és gyógyfürdőkórház gazdasági és élelmezési ügymenete ugyanolyan, mint a katonakórházaké. A vonatkozó szabályzatok, utasítások és rendeletek teljes mérvő alkalmazást nyernek azon megszorítással, hogy az üdülıők részére a gazdasági hivatal által semmiféle illetékek ki nem fizethetők.

5 Honvédségi Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára, 1929. április 15. 56. évf. 9. sz. Kimutatás.

6 Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára, 1920. július 10. 47. évf. 37. sz. 235–236. o.

Ápolásbavétel tekintetében igényt tarthatnak, a 2–3–4 ágyas szobákban összesen 50 férőhelyre, a megüresedés sorrendjében, négy-négy beti üdülési tartamra rendfokozatra való tekintet nélkül minden állománybeli havvidtjasok nejeikkel és gyermekeikkel együtt. Minden család külön szobát kap. Nőtlenek többedmagukkal helyeztetnek el.

A felvételi engedélyt orvosi bizonyítvánnyal indokolt, szolgálati úton felterjesztett és a kérelmezőnek különös méltánylást érdemlő helyzetét tanúsító parancsnoki záradékolással ellátott folyamodványok alapján a honvédelmi miniszter adja meg a minisztérium 12-ik osztálya útján.

A 4 heti gyógyidény ugyanazon személy részére egy naptári évben csak egy ízben fog engedélyeztetni. Ápolási költségként az intézetben elhelyezésre kerülők naponta és fejenként a mindenkori katonai élelmezési váltság 17-szeresét fizetik meg a kincstárnak, éppúgy, mint a katonakórházakban és pedig 10 naponként előre. Időközi eltávozás esetén visszatértésnek helye nincs. Étkezés naponta négyszer, délben 20 dgr.⁷ hússal. Szeszies italok és gyógyszerek csakis orvosi rendelre és a kincstári önköltségi árak azonnali készpénzfizetés ellenében való megtérítése mellett szolgáltatathatók ki az intézet gyógytárából.

Az esztergomi katonai tiszti üdülőtelep és gyógyfürdőkórház folyó évi július hó 20-án nyílik meg részben és augusztus hó 1-én teljes egészében. Egy-egy gyógyidény elvileg minden hó első napján kezdődik és 28-án végződik. Az illető hónapban fennmaradó 2–3 nap a lakószobák tisztítására a fertőtlenítésére használtatik fel.

Az üdülők a házirendet és az étkezési időket pontosan betartani kötelesek és szobájuk leltárának teljességéért a beköltözés és az átadás közti idő alatt anyagilag felelősek.

Kiszolgálási vagy mellékilletéki díjak nincsenek, ellenben a saját fehérneműjét mindenki a maga költségén mosatja. Fürdőruhák és fürdőlepedők a kincstári készletekből nem igényelhetők.

Az esztergomi »Mala« forrás nyári s fűthető téli uszodájában, melynek vize állandóan 26 °C., úgy a havvidtjasok, mint családtagjaik részére 25–50% ármérséklés biztosítva van. A Duna strandfürdője is rendelkezésre fog állani. A vidék klimatikus jellegű számos kirándulóhellyel.

A honvédelmi központi igazgatás az esztergomi katonai tiszti üdülőtelep és gyógyfürdőkórházat, melyben kisebbszerű fogászati ambulatorium is van, nagy áldozatkészséggel helyezi üzembe s azon esetben, ha a tisztikar kebelében teljes megértésre talál, állandó jellegűvé fogja tenni és esetleg bővíteni.”

Esztergomban tehát a volt katonai kórház épületét alakították át üdülő, vagy ahogy a korban nevezték tiszti gyógyház számára. A gyógyfürdő közelsége miatt elsősorban a reumás betegek gyógyítását helyezték előtérbe. Ugyanis a reuma a két világháború közötti Magyarországon a népbetegségek közé tartozott. 1927-ben a hazai gyógyfürdőket mintegy 27 754 vendég kereste fel ízületi bántalmakkal. Tekintettel arra, hogy a gyógyfürdők látogatására csak a módosabb társadalmi osztályok számára volt lehetőség, az ebben a betegségben szenvedők összlétszáma

ennél lényegesen nagyobb volt. Ez pedig nagyon komoly jelentőséggel bírt a Magyar Királyi Honvédségre nézve is, ugyanis ez végső soron kihatott a harckészségre is. Dr. Röder István főorvos, a *Magyar Katonai Szemle* 1932. évi 2. évfolyamában így fogalmazott:

„E betegség rendszerint idült lefolyású, kiújulásra hajlamos, legtöbbször hosszú kórházi kezelést igényel és ezáltal az államra nagy anyagi megterhelést jelent. Ugyanezen okok miatt katonai szempontból is nagy fontossága van, mert a reumás betegségek a m. kir. honvédségnél is, éppen a katonai szolgálat sajátosságolta folytán, szintén eléggé elvannak terjedve, a kórházi ápolási költségek, a gyógyfürdőkórháznak fenntartása a kincstárra ugyancsak nagy megterhelést jelentenek, nem is szólva arról, hogy ez a betegség sok katonát távol tart a szolgálatteljesítéstől, vagy pedig idő előtt szolgálatképtelenné teszi az illetőket.”

Békeidőben főképpen a csendőrség és a katonai műszaki alakulatok állományát érintette a reuma, mivel ők a járőrszolgálat és a kiképzés miatt jobban ki voltak téve az időjárás viszontagságainak.

Már az első világháború éveitől megnőtt a reumás megbetegedések száma, amelyre nézve a hadvezetőség a gyógyházak felállításával reagált (Herkulesfürdő, Pöstyén, Baden). 1918 után a Magyar Királyi Honvédség folytatta ezt a munkát, 1932-ben a Honvédelmi Minisztérium kezelésében volt Magyarországon az egyetlen olyan kórház, ahol szakosítva gyógyították a reumás betegeket.

Az esztergomi intézmény kapacitása azonban nem volt elegendő, így rövidesen létrehoztak Egerben egy társkórházat. Mindkét helyen elsősorban a tényleges katonatisztek és azok közvetlen családtagjait vehették fel, másodsorban pedig a nyugállományúakat és családtagjaikat, orvosi javaslatra. Amennyiben maradtak még üres férőhelyek, a katonatiszt özvegyek és gyermekei is felvételt nyerhettek. A 2 év alatti gyermekek nem kerülhettek be a kórházba, a 2–10 év közöttiek pedig csak júliusban és augusztusban. Tiltották a krónikus betegségben szenvedők felvételét. Előnyt élveztek azok, akik a jelentkezésükig még nem részesültek ilyen ellátásban. Amint már fentebb jeleztük, egy turnus négyhetes volt, a helyeket a Népjóléti Minisztérium XIV. osztálya ítélte meg. Mindkét kórházban, 2, 3, 4 és 5 ágyas szobák voltak, egy helyiségben egy családot helyeztek el. A nőtlenek közös szobákban kaptak szállást. A beutaltak napi négy étkezésben részesültek, amelyeket közös étkezdében fogyasztottak el. A ruhák mosásáról mindenkinek a saját költségén kellett gondoskodnia. A felvételi kérvényminta az alábbi volt:

„A m. kir. Népjóléti és Munkaügyi Minisztérium XIV. ügyosztályának

Budapest.

A mellékelt orvosi bizonyítványok alapján kérem a magam, továbbá feleségem és egy 12 éves László nevű fiamnak felvételét az esztergomi m. kir. honvéd és közrendészeti gyógyfürdőkórházba, a folyó évi július 1–28-ig terjedő időszakra.

Amennyiben esetleg ezen időszakban a felvétel Esztergomba nem volna lehetséges, úgy az egeri m. kir. honvéd és közrendészeti gyógyfürdőkórházba való felvételünket kérem (vagy nem kérem).

Egyben jelentem, hogy hasonló kedvezményben még nem részesültem (vagy: 1922. június havában részesültem).

3 db melléklet.

Kelt Budapesten, 1923. évi március hó 19-én.

*Belitska,⁸ s. k.
m. kir. honvédelmi miniszter⁹*

Az 1923. augusztus 8-án kelt kimutatás szerint az esztergomi „kórház” állományába az alábbi személyek tartoztak:¹⁰

Név	Beosztás	Rendfokozat	Szolgálati idő
Dr. Zvorinyi Andor	igazgató	alezredes	19 év
Fekete László	gazdászati főelőadó	százados	11 év
Zimmermann György	–	főtörzsőrmester	22 év
Ladányi Ferenc	–	főtörzsőrmester	16 év
Molnár Ignác	–	főtörzsőrmester	12 év

Az éves élelemmennyiség beszerzését helyi forrásokból biztosították. 1930-ban a helyi sajtóban az alábbi hirdetés jelent meg: „*A m. kir. esztergomi honvéd és közrendészeti gyógyfürdőkórház gondnoki hivatala a kórház élelmezési gazdálkodása részére 1930. évi november hó 1-től 1931. évi október 31 ig szükséges élelmiszerek szállítására 1930. évi október hó 22-én d. e. 10 óra 30 perckor versenytárgyalást hirdet. A részletes szállítási feltételek ezen kórház gondnoki hivatalánál 9–12 óra között bárki által betekintheők.*”¹¹

Az üdülőt a téli hónapokban üzemen kívül helyezték, majd tavasszal ismét megnyitották. Erről minden évben külön rendelkeztek. 1929-ben már csak július elejétől szeptember végéig fogadta a gyógyulni vágyó vendégeket. Elsősorban „*a szolgálatban kimerültek vagy előrement betegségben legyengültek és vérszegények*” kezeléséről gondoskodtak. A tisztek és hozzátartozóik számára két egyágyas, 24 kétágyas, 18 többágyas szoba állt rendelkezésre. A gyermekeket már 2 éves kortól felvehették.¹²

8 Belitska Sándor (1872–1939) altábornagy, honvédelmi miniszter.

9 *Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára*, 1923. május 24. 50. évf. 13. sz. 96–98. o.

10 HM HIM Hadtörténelmi Levéltár. III.24. 1.d. Esztergomi magyar királyi honvéd és közrendészeti gyógyfürdőkórház. (1920–1926) 1923. N.14.

11 *Esztergom és Vidéke*, 1930. október 5. 51. évf. 78. sz. 4. o.

12 *Honvédségi Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára*, 1929. április 15. 56. évf. 9. sz. 59. o.

A honvédüdülő bővítése (1930–1931)

A bővítés ügyében a tárgyalások 1930 októberében kezdődtek meg a Honvédelmi- és Belügyminisztérium között. Erre a célra a település 60 ezer koronát tervezett. A helyi sajtó tudósítása szerint: „*Dr. Brenner Antal főjegyző és László István*

Esztergomi képeslap a Honvédüdülő épületével (Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum)

A Honvédüdülő parkja képeslapon (Balassa Bálint Múzeum gyűjteménye, Esztergom. Leltári száma: EBM.H.91.3.1.)

tanácsnok a pénteki nap folyamán is Budapesten jártak, a minisztériumokban már nagyrészt elintéztettek is vehető az, ügy, a Pénzügyi Központnál azonban eldöntésre várnak egyes dolgok. A tárgyalások hétfőn tovább folynak és a terv az, hogy a tárgyalások befejezte után azonnal rendkívüli közgyűlést hívnak össze, és a főispán ígéretét is bírja a város vezetősége, hogy azonnal rendkívüli közgyűlést hív össze a munkálatok mielőbbi kiadása és megkezdése érdekében.¹³

A munkálatok a tiszti gyógyház második emeletének kialakítását jelentették. 1931-ben a településen ez volt a legnagyobb közmunka. Az üdülő építését Szent József vállalkozó végezte.

Az üdülő bővítés utáni helyzetét az alábbi leírásokból ismerhetjük meg: „M. kir. Honvédtiszti üdülő. Eredetileg cs. és kir. csapatkórház volt mintegy négyholdnyi területen. Az összeomlás után a m. kir. honvédelmi minisztérium az épületeket üdülőknek alakíttatta át és mindazon feltételeket biztosította, amelyek az ilyen célú intézményeket szolgálni hivatvák s egyúttal régi szép parkját felújíttatta. Az üdülő 1932. nov. 1-én adatott át rendeltetésének azzal, hogy az egyrészt a háborúban megrokkant tiszteknek, a m. kir. honvédség tisztjeinek és a katonatiszti családoknak üdülést és kellemes nyaralást biztosítson. Az üdülőben közös társalgó, olvasó és billiárdterem mellett több étterem is van s a vendégeknek zongora, grammofon és rádió áll rendelkezésére. A nyári szórakozásokat a tenisz- és tekepályák és tánchely biztosítja. A gyönyörű parkban a tiszti gyermekek számára játszótér és gyermekstrand létesült. Az üdülő könyvtárának állománya – tekintve a rövid kezdetet – már is megközelíti az 1000 kötetet. Az üdülőben orvosi rendelő és állandó orvosi felügyelet van berendezve. A gyermekek felügyeletét óvónő látja el. Van az üdülőknek szép kápolnája is. Az üdülő 120 személy befogadóképességgel bír. Látogatottsága állandóan nagy és a nyújtott kényelem minden igényt kielégít. Van az üdülőtelepnek két társaskocsija is. Ezek részben arra szolgálnak, hogy a telep lakóit a thermál- és a strandfürdőbe szállítsák, részben pedig arra, hogy a társaskirándulásokat lebonyolítsák. Az üdülő szobaszáma ez idő szerint 62 és kádfürdőkre is be van rendezve. Konyhája magyar és dietetikus¹⁴ főzésre van berendezve. Az üdülő évenként június 1-től szeptember 30-ig áll a tisztikar rendelkezésére. Az üdülő vezetője: Szöllösy Aladár m. kir. honv. ezredes.”¹⁵

„Az esztergomi tisztiüdülő kibővítése. A m. kir. esztergomi honvéd- és közrendészeti gyógyfürdőkórházban fenntartott honvédtiszti üdülő befogadóképessége az igénylők nagy számával szemben csekélynek bizonyult, miért is annak kibővítése szükségessé vált. A kibővítés már ráépítés formájában meg is történt, úgyhogy a kibővített honvédtiszti üdülő a folyó évben már az igényjogosult beutaltak részére rendelkezésre is fog állni. A kibővített üdülő teljesen új, még a legkényesebb igényeket is kielégítő szép berendezéssel szereltett fel. Az esztergomi honvédtiszti üdülőknek ezzel a kibővítéssel az eddigi 30 lakószoba helyett most már 57 lakószoba áll a beutaltaknak rendelkezésére. Az üdülőknek eddigi befogadóképessége időszakonként mintegy 70–80 fő volt, míg most a kibővítés utáni új helyiségekkel ezen befogadóképesség 130–140 főre emelkedett. Ezzel az esztergomi honvédtiszti üdülő az összes jelenlegi honvédtiszti gyógyházak és üdülők között a legnagyobb

13 Esztergom, 1930. október 12. 35. évf. 149. sz. 3. o.

14 Diabetikus.

15 Komárom és Esztergom közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék múltja és jelene. Sajtó alá rendezték: Szalay Béla és Vajás Lajos felelős szerkesztők. (Magyar vármegyék és városok múltja és jelene) 1938. 443. o.

befogadóképességü lett. Az emeletréépítést megelőzően az elmúlt évben az esztergomi honvédtiszti üdülő, illetve gyógyfürdő kórház parkja minden irányban egyaránt kibővített és most már egy nagy és a fővárosi parkok színvonalán álló, páratlanul szép, gondozott park áll az üdülők rendelkezésére, melyben még a szép növényzeten kívül elsőrendű tenispálya, tekepálya, gyermekjátéktér stb. is van. Itt még felemlítjük, hogy Esztergomnak a szép fekvésén kívül még egy hőforrású (30 Celsius fokú) igen szépen kiképzett és modernül berendezett nagy strandfürdője, továbbá külön női- és férfiuszodája is van, úgy bátran állíthatjuk, hogy Esztergom fővárosához való közelsége, vasúton és hajón egyaránt jó megközelíthetősége folytán egyike a honvédség nemcsak legnagyobb, de legközvetlenebb üdülőhelyének.¹⁶

„Szilárd János: Végre egy kedélyes »közüzem!«

Van Esztergomnak egy intézménye, mely nélkül a kedélyben hervadásnak indult csendes kis primásváros menthetetlenül elaludna, de ez sem az övé. A helybeliek alkalmasint már sejtik is, hogy ezalatt a kedélyre serkentő intézmény alatt a m. kir. honvédelmi minisztérium tiszti üdülőjére gondolok, minthogy azonban az ország lakossága igen nagy százalékában nem esztergomiakból áll s így a szóban forgó intézményről nincs kellőképpen informálva, legyen szabad nyári tapasztalataim alapján a derűnek és a kacagásnak erről az államosított üzeméről néhány kedves és jellemző dolgot elmondanom.

Mint már az intézmény neve is mutatja, a tiszti üdülőben nyáron át tiszti családok üdülnek. Nyugállományúak és ténylegesek vegyesen. Altábornagytól főhadnagyig itt minden sarzsi képviselve van. Az altábornagy többet fizet az ellátásért, a főhadnagy kevesebbet, csillag szerint. Még a gyerekeknek is sarzsijuk van. Már tudniillik a papájuk után és csakis, de csakis, sőt szigorúan csakis a koszt pénz tekintetében, mert az intézmény szelleme demokratikus és nincs nagyobb öröm, mini mikor a százados bácsi fia a tábornok bácsi magzatát elmadragolja.

Mert ez is megesik némelykor.

Az üdülő parancsnoka, Tieser József dr. ezredesorvos, híres botanikus. S miként a fejlemények mutatják, jól ért a kincstári »csemetékhez« is. A parancsnoki kötelességén túlmenő lelkesedéssel ugyanis olyan földi paradicsomot varázsolt az üdülő épülete köré, hogy ennek a nagy gonddal és meleg szívvvel ápolt hatalmas kertnek már az egész országban híre van. A pázsit elő smaragd, a virágágyak a botanikai tudomány egy-egy gyűjteménye, a nyesett bokrok és fák, ami – kertészkedésnek mindannyi remeke ... és most méltóztassék egy botanikus szívével elképzelni, hogy alkonyai idején, midőn a sötétség leszáll, az élő smaragdon a botanikai tudomány gyűjteményén és a nyesett bokrok és fák műremekei között a kincstári csemeték rablópandúrt játszanak!...

Szó sincs róla, katonás rend van az üdülőben s az; üdülő gondnokának, a gyerekek felügyeletével is megbízott Zimmermann György tiszthelyettes urnak, a Cimi bácsinak a csemeték szót is fogadnak – nappal. De este? Az más... Az ezredesorvos úr úgy állott reggelenként egy-egy letaposott virágágy szélén elmerengve, mint egykor Hannibal Kartagó romjai fölött...

...Hiányos lenne ennek a szép kertnek a leírása, ha nem emlékeznek meg a szökőkút-ról. Mert az is van. Ha nem is igen szökik, mert spórolni kell, de van. Egy lengén öltözött néni köből, magas talapzaton, alatta egy köralakú, széles betonmedencével, melyben alkalmas idománál fogva az üdülő serdületlenebb tagjainak a napi cirkuszelőadásai szoktak lezajlani. Egy két fiú, mint ló, belemegy a medencébe és száguld körbe, mint a veszedelem, a többi meg körül állja és lármázik hozzá. Illetőleg csak lármázott, mert többszöri meddő figyelmeztetés után, egy zsúfolt cirkuszi előadás alkalmával, valaki belülről a szökőkutat megnyitotta és azóta csönd van.

De nagy gondot okoz ez a szökőkút az idősebb hölgyeknek is. Főleg, ha az illető hölgyek nagymamák is egyben. Mint példának okáért annak a tábornoknak a felesége, aki napjában átlag másfél órát keringett rimánkodva a medence körül, amíg a háromszten-dős kitűnő unokáját sikerült megfognia.

Hanem beszéljünk már az üdülésről. Mert a kincstári gyerekekre felügyelni mulatsá-gos dolog ugyan, de nem üdülés.

A voltaképpeni üdülés olt kezdődik, amikor délelőtt féltíz óraker János m. kir. közvi-téz, mint kocsi, a kapuban háromszor belefúj a sípjába, jelezvén, hogy előállott az »omni-láda«. Az omniládát máshol talán omnibusznak hívnák, de itt igenis omniláda, mert a formája nem busz, hanem láda. Egyebekben pedig azt beszélnek erről a derék alkot-mányról, hogy már Montecuccoli idejében használatban volt, mint vezérkari hálókocsi, de nem igaz, mert idős és szavahihető esztergomi polgárok állítása szerint 1848-ban ké-szült és tábori papokat fuvaroztak rajta. Még bírja a strapát és ez a fontos. Ki merne ma gondolni egy új autóbuszra?...

Szóval János m. kir. közvitéz kiáll a kapuba és háromszor megfújja a sípot. Féltíz előtt tíz perccel az első fújja, öt perc múlva a másodikat és a harmadikat pontosan féltíz-kor. Hiába telik meg az első fúvás után az omniláda, de úgy, hogy a gyerekek valósággal fürtökben lógnak rajta, parancs: parancs – ő azért megfújja másodszer is, meg harmad-szor is. Ez nem civil intézmény, itt rend van.

Aztán János m. kir. közvitéz az ifjúsággal való némi közelharc után felül a bakra és megkezdődik az utazás a strandfürdő felé. Hát ez már kissé körülményesebb.

Az üdülőt olyan út köti össze a város keramitos főútvonalával, melyhez hasonló csak a vurstliban, az amerikai hullámvásút vidékén található. János m. kir. közvitéz, és a gyerekek csak ekvilibrista mutatványokkal tudják; a bakon az egyensúlyukat megtartani, a láda belsejében pedig némely csalafinta bácsik úgy helyezkednek el, persze, állva, hogy a nagyobb zökkenőknél lehetőleg a csinosabb nénik ölébe roskadjanak. Hogy aztán ez az utazás minő zsvavajjal és kacagással jár, azt talán magyaráznom is felesleges.

Amerre a történelmi jármű elhalad, az ablakok és a boltajtók megtelnek kíváncsi embe-rekkel, akik hosszan, meghatott mosollyal bámulnak a távolban eltűnő bárka után. Olyan csöndes, olyan levert ez a város mostanában, hogyha a kincstáriak nem hoznak bele egy kocsiromány kedélyt, a bennszülöttek már talán el is felejtettek volna mosolyogni.

Bakos bácsi, a strandfürdő felügyelője és Simor János hercegprímás egykori délceg hu-szárja is vidultan sodorja meg a szép rófos bajuszát ilyenkor, mert közeleg a zsvavaj, tehát jönnek a kincstáriak. Folyik is néhány perc múlva olyan csatározás a Mala-forrás acélkék habjaiban, hogy a skagerraki¹⁷ ütközet dilettáns próbálkozás volt ehhez képest.

17 A skagerraki csatát 1916. május 31. és június 1. között vívták a brit és német flották. A jelentős vesz-teések ellenére az egyik fél sem aratott győzelmet.

Ökölnyi kölykök úgy úsznak, mint az ebihalak. Itt már akkorák, mint egy esernyő, a harmadik emeleti trambulín szédítő magasságából ugrálnak a vízbe. Spriccelnek, buktatnak, hancúroznak, búvármutatványaikkal kétségbe ejtik a néniket, míglen délben újból megjelenik a kapuban János m. kir. közvitész, megfújja a sípját háromszor és vonulnak haza.

Mert nem civil intézmény. Itt rend van.

Az út a strandfürdőből az üdülőbe pontosan úgy zajlik le, mint odafelé. Azzal a különbséggel, hogy az omniláda – ha egyáltalában lehetséges – még zsúfoltabb és a gyerekek most nem jókedvükben, hanem az éhségtől visítanak. Megbízható adatokat erre nézve Gorzó gazdasági százados bácsi tudna adni, aki itt az élelmezés gondjaiban szerezte első ősz hajszálait.

Végül az igazság kedvéért meg kell még említenem, hogy van egy nagy árnyoldala is ennek az üdülésnek. Rövid ideig tart. Csak három hétig. Es nem, mint a kincstári gyerekek szerelnék, tizenkét hónapig...

Ez nagy baj.¹⁸

Az üdülő működése 1932–1945 között

Az 1930-as évektől a Magyar Királyi Honvédség regeneráló és gyógyító intézményrendszere kibővült. 1939-ben az esztergomin kívül alábbi intézmények fogadtak a beutaltakat:

Név	Hely	Nyitvatartás
Vak Bottyán Magaslati Honvédtiszti Üdülő	Mátraháza	Egész évben
Horthy Miklós Honvédtiszti Gyógyház	Balatonfüred	Április–november
Jurisich Miklós Honvédtiszti Gyógyház	Kőszeg	Május–október
Zrínyi Miklós Honvédtiszti és Altishti Gyógyház	Hévíz	Május 15.–szeptember
Horthy Miklós Honvédtiszti Üdülő	Balatonföldvár	Június–szeptember 15.
Honvédtiszti Üdülő	Gyöngyösapáti	Június–szeptember
Honvédtiszti Gyógyház	Csízfürdő	Június–szeptember
Honvéd Altishti Üdülő	Balatonaliga	Június–szeptember

Emellett a honvédtiszti családok számára villákat béreltek Balatonlellén és a tisztai gyermekeket a helyi Magyar Királyi Fiú és Leányszünidei Otthonban helyezték el.¹⁹

A korabeli leírás szerint az esztergomi honvédüdülő: „A városnak a vasútállomáshoz közel fekvő részében, szép, szakszerűen gondozott, napsütés és árnyékban gazdag,

18 *Magyarság*, 1931. szeptember 20. 12. évf. 213. sz. 11. o.

19 *Honvédségi Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára*, 1939. április 1. 66. évf. 15. sz. Melléklet.

nagy sétakert közepén épült. Tenisz és tekepálya, gyermekjátsszótér és lubickoló áll rendelkezésre. A »Szent István« ártézi fürdőtelep a Kis-Duna partján fekszik 29-[fok]os hőforrást strandfürdővel, mely csúzos és kőszvényes bajoknál, idegbántalmaknál és neuraszténiánál²⁰ kitűnő hatású; gyenge gyermekeknél a víz csodálatos hatást vált ki. Fürdőtelepre és vissza az üdülőbe társas gépkocsi szállítja az üdülőket.²¹

1932-től a tiszti gyógyházba és üdülőbe beutaltak térítési díjait az alábbiak szerint határozták meg:

Tisztek és nyugállományúak:

Éves jövedelem (pengő)	Térítési díj beutalt és családtag számára (pengő)
1–100	1,8–1,2
101–200	2,1–1,4
201–300	2,4–1,6
301–400	2,7–1,8
401–500	3–2
501–600	3,3–2,2
601–700	3,8–2,4
701–800	3,9–2,7
801–1000	4,2–2,9
1001–1200	4,5–3,1
1201–1500	4,8–3,3

A térítési díj az alábbiakat tartalmazta: „Az elszállásolás és ellátás költségei, a gyógy-és zenedíjak, valamint az orvosi költségek mind bennfoglaltatnak. Külön orvosi díj nincsen.

Az ellátás áll naponta: kiadós reggeli: kávé vagy tea, 2 db kiflivel vagy zsemlyével, fehér kenyér vagy kaláccsal, hideg hús vagy sonka, vagy tojás, vaj és méz vagy jam. Ebéd 2 tál étel: leves, hús főzelékkel vagy körítéssel, tészta és kenyér. Vacsora: 2 tál étel: leves, sült körítéssel, kenyér, illetve leves helyett gyümölcsidényben friss gyümölcs. Uzsonna fehér kenyér vagy kalács.”

A kedvezményes fürdőjegyek árát külön kellett fizetni, amelyek összege Esztergomban 4 pengő 40 fillér volt egy személynek egy napra.²²

A vonatkozó rendelet meghatározta az igényjogosultak körét. Ezek az alábbi személyek voltak: „A tényleges szolgálatot teljesítő és nyugállományú tisztek, ezek családi pótlék élvezetében álló családtagjai, valamint ezek nyugellátásban álló özvegyei és nevelési járulékbán részesülő árvái.”

A térítési díjak a későbbiek folyamán állandóan változtak, úgyhogy azok mértékét később külön rendeletekben határozták meg.

20 Az idegrendszer működésében beállott kimerülés.

21 *Honvédségi Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára*, 1939. április 1. 66. évf. 15. sz. Melléklet.

22 *Honvédségi Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára*, 1931. április 1. 58. évf. 7. sz. Melléklet. 138. o.

Mivel a csapatszolgálatban lévő tisztek többnyire júliusban tudtak szabadságra menni, ebben az időszakban az ő kérvényeik élveztek előnyt az elbírálásnál.

A beutaláshoz honvéd- vagy kezelőorvos igazolása kellett. Egy éven belül beutalási kedvezményt csak egyszer lehetett igénybe venni. A férőhelyek csekély száma miatt külön szobát csak a családostól beutaltak igényelhettek.²³

A gyógyház az alábbiak szerint fogadta a kezelésekre érkező beutaltakat:

Megnevezés	Időtartam
előszezon	május közepétől június végéig
főszezon	július–augusztus
utószezon	szeptember

1932-ben a látogatók száma az alábbiak szerint alakult:

Tényleges állományúak:

Családfő	Hozzá tartozó	Gyermek	Összesen
45	74	26	147

Nyugállományúak és katonaozvegyek:

Családfő	Hozzá tartozó	Gyermek	Összesen
105	92	9	206

A látogatók száma mindösszesen: 353 fő.²⁴

1938-ban az üdülő nyitvatartása az alábbiak szerint módosult: *„Az eucharisztikus kongresszuson és az ezzel kapcsolatos esztergomi ünnepségeken részt venni óhajtok elhelyezésére a f, évben az üdülő kivételesen már V. 15-en megkezdni üzemét.”*²⁵

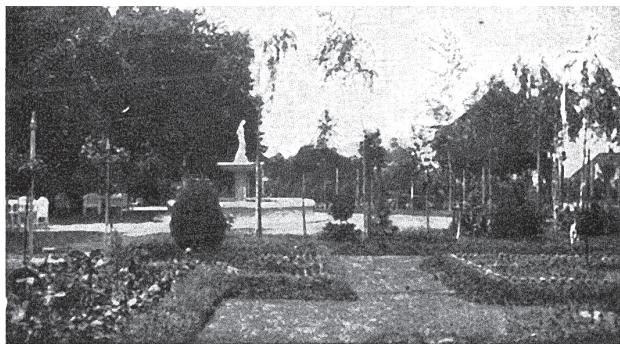
1939. szeptember 1-jétől, Lengyelország német megtámadása, majd a háborús veresége után lengyel menekültek érkeztek a Duna parti városba, ahol nagy rokonszenvvel fogadták őket. Egyrészüket a tiszti üdülőben helyezték el. Az 1940. március 15-én tartott megemlékezésükön számos helybéli is részt vett.²⁶

23 *Honvédségi Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára*, 1929. április 15. 56. évf. 9. sz. „Az 1929. évi 9. sz. Honvédségi Közlöny 3365/elnökség számú körrendeletéhez.” 59. o.

24 *Magyar Katonai Szemle*, 1933. 3. évf. 4. negyedév. 262. o. Csak a kőszegi hasonló intézményt látogatták többen, 368-an.

25 *Magyar Katonai Szemle*, 1938. 8. évf. 2. negyedév 8. sz. 268. o.

26 *Csombor Erzsébet: Lengyel menekültek Esztergomban és Esztergomtáborban a második világháború idején*. In: *A Dunántúl településtörténete IX. Város, mezőváros, városiasodás – Településtörténeti konferencia anyaga*. Szerk. *Solymosi László – Somfai Balázs*. Veszprém, 1992. 209–213. o. A hivatkozott rész: 211. o.

Esztergom.
Részlet a tiszti
üdülőlől.

Esztergom.
Pihenő a tiszti üdülő
parkjában.

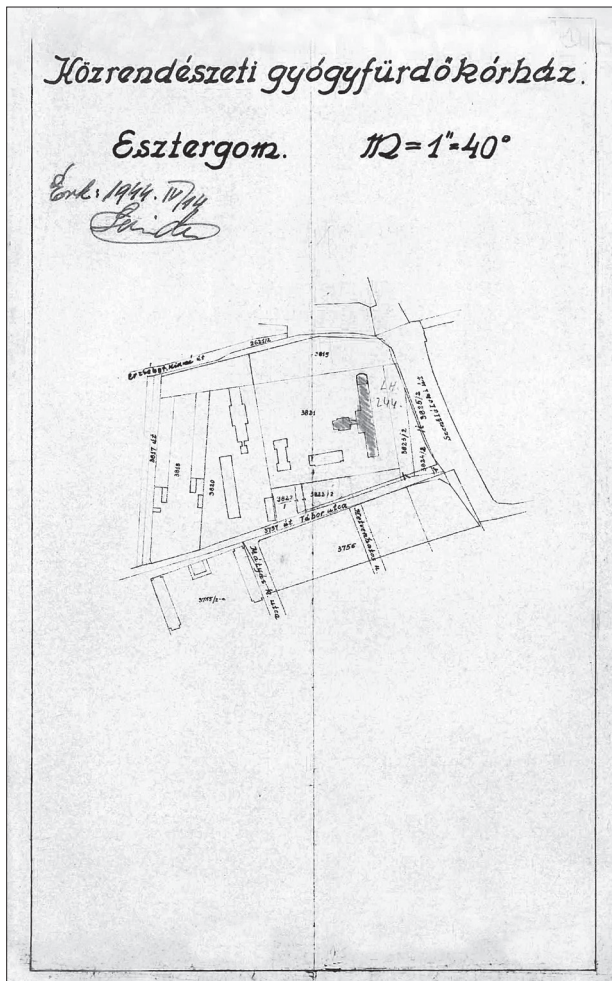

Esztergom.
Sétaút
a kis-Dunaparton.

Képek az üdülőről (Forrás: Komárom és Esztergom közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék múltja és jelene. Sajtó alá rendezték: Szalay Béla és Vajás Lajos felelős szerkesztők [Magyar vármegyék és városok múltja és jelene], 1938)

1944-ben ismételen felmerült az üdülő kibővítése és átépítése. A tervek elkészültek, de a háborús helyzet következtében ezek realizálásra nem kerülhetett sor.²⁷

²⁷ HM HIM Hadtörténelmi Levéltár, Budapest. Katonai objektumok anyaga. 84. d. Esztergomi üdülő tervei, 1944.

A Honvédiülő fejlesztési terve, 1944 (HM HIM Hadtörténelmi Levéltár Katonai objektumok anyaga. 84. d. Esztergomi üdülő tervei, 1944)

THE HISTORY OF ESZTERGOM'S REST AND RECREATION CENTRE FOR OFFICERS,
FROM ITS ESTABLISHMENT UNTIL 1945

The study presents the story of the Rest and Recreation Centre for Officers in the town of Esztergom; during the interwar period, it was the largest such facility in the whole of Hungary. The history of its foundation, development, and expansion is outlined, as are the kinds of recreation it offered and the changes made to these. Rest and recuperation (R+R) for the regular officers of the Royal Hungarian Defence Forces was a high priority for the military leadership, which meant that the Centre was supported by it right up until the end. The facility was closed down after the Second World War.

DIE GESCHICHTE DES OFFIZIERSKURHAUSES
IN ESZTERGOM VON DER GRÜNDUNG BIS 1945

Vorliegender Aufsatz stellt die Geschichte des Offizierskurhauses in Esztergom (Gran) vor, welches in der Zwischenkriegszeit in Ungarn die größte Institution ihrer Art war. Wir stellen die Geschichte der Gründung, die Entwicklung und Erweiterung der Einrichtung, sowie die Ordnung der Kuraufenthalte und deren Veränderungen vor. Die Regeneration des Offizierspersonals der Königlich Ungarischen Armee war für die militärische Leitung von hervorgehobener Wichtigkeit, so genoss die Einrichtung auf volle Dauer ihre Unterstützung. Nach Ende des Zweiten Weltkrieges wurde sie aufgelöst.